

การพัฒนายุทธศาสตร์กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. 2566 - 2570¹

STRATEGY DEVELOPMENT OF THE DEPARTMENT OF RELIGIOUS AFFAIRS, MINISTRY OF CULTURE (B.E. 2566 - 2570)

ลภัสรา จิตวารินทร์ / LAPASRADA JITWARIN

สาขาวิชาประชากรศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
POPULATION EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT, EDUCATION DEPARTMENT, FACULTY OF SOCIAL SCIENCES
AND HUMANITIES, MAHIDOL UNIVERSITY (CORRESPONDING AUTHOR)

อริวัฒน์ เจียวิวรรณกุล / ATHIWAT JIAWIWATKUL

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล
NATIONAL INSTITUTE FOR CHILD AND FAMILY DEVELOPMENT, MAHIDOL UNIVERSITY

สิทธิพร กล้าแข็ง / SITTIPORN KLAKHANG

สมาคมนักสร้างสุขภาวะองค์กร
THE ASSOCIATION OF HAPPY WORKPLACE PROMOTER

ธีรตา ขำนอง / THIRATA KHAMNONG

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล
NATIONAL INSTITUTE FOR CHILD AND FAMILY DEVELOPMENT, MAHIDOL UNIVERSITY

นันทกาญจน์ เหมือนเพชร / NANTAKARN MUAENPETCH

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน)
CENTER OF MORALITY PROMOTION (PUBLIC ORGANIZATION)

Received : September 22, 2023
Revised : October 10, 2024
Accepted : November 8, 2024

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การวิจัยคุณภาพเชิงพรรณานี้เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศ 2) ศึกษาสภาพแวดล้อม แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานและนโยบายของกรมการศาสนา และ 3) พัฒนายุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรมการศาสนา เก็บข้อมูลจากแนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกแบบสอบถามปลายเปิดแบบมีโครงสร้าง และแนวคำถามสำหรับการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้แทนภาคคณะสงฆ์ ผู้นำองค์กรทางศาสนา ผู้แทนภาคประชาสังคมซึ่งทำงานด้านศาสนา วัฒนธรรมจังหวัด และผู้บริหารกรมการศาสนา 22 รูป/คน ผู้แทนวัฒนธรรมจังหวัด องค์การทางศาสนา เครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับศาสนา 55 คน บุคลากร

1 การวิจัยนี้ได้รับทุนจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ปี พ.ศ. 2565

This research was funded by The Department of Religious Affairs, Ministry of Culture in 2565 BE

กรรมการศาสนา 78 คน โดยนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศมีประเด็นสำคัญ เช่น การป้องกันความรุนแรง ความเสมอภาคทางเพศ การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างศาสนา สภาพแวดล้อมที่สำคัญของกรรมการศาสนา คือ วัฒนธรรมองค์กรเข้มแข็ง แต่มีข้อจำกัดด้านโครงสร้างและงบประมาณ แนวทางพัฒนาการดำเนินงาน เช่น การปรับโครงสร้างองค์กร และอัตรากำลัง การพัฒนาความรู้บุคลากรด้านศาสนา การบูรณาการงบประมาณและการดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ยุทธศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) อุปถัมภ์ ค้ำครองกิจการด้านศาสนา และสานสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนาเพื่อสังคมสงบสุขที่ยั่งยืน 3) สืบสาน รักษา ต่อยอดศาสนพิธี และมรดกทางวัฒนธรรมด้านศาสนา 4) พัฒนาการบริหารจัดการกรรมการศาสนาไปสู่ความเป็นเลิศ

คำสำคัญ: กรรมการศาสนา, การพัฒนายุทธศาสตร์, ยุทธศาสตร์กรรมการศาสนา

Abstract

This qualitative descriptive study aimed to: 1) analyze knowledge on religious policies and strategies from an international perspective; 2) assess the operational environment and development strategies of the Department of Religious Affairs (DRA) ; and 3) formulate a 5-year strategic plan (2023-2027) for the DRA. Data was collected through structured in-depth interviews, open-ended questionnaires, and consultation meetings. Key informants included 22 representatives from monastic communities, religious organizations, civil society, cultural officers, and senior DRA officials. Additionally, 55 representatives from provincial cultural offices, religious organizations, and related networks, as well as 78 administrators and staff from the DRA, were consulted. Findings revealed that international religious policies focus on violence prevention, gender equality, and interfaith cooperation. The DRA's environment is characterized by a strong organizational culture but faces structural and budgetary challenges. Key development approaches identified include organizational restructuring, workforce enhancement in religious expertise, budget integration with other agencies, and public participation promotion. The 5-year strategic plan emphasizes four main areas: 1) promoting morality and ethics to improve quality of life; 2) supporting religious activities and fostering interfaith relations for social peace; 3) preserving and promoting religious ceremonies and cultural heritage; and 4) enhancing the department's management for operational excellence. These findings highlight the need for a coordinated effort in religious management, aiming for societal harmony through strategic development and multi-stakeholder collaboration.

Keywords: The Department of Religious Affairs, Strategy Development, Strategies of The Department of Religious Affairs

บทนำ

รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและการส่งเสริมความรักความสามัคคี โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้คนไทยสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและแนวโน้มการเข้าสู่สังคม

ปัจเจกบุคคลได้ อย่างไรก็ตาม คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ยังมุ่งเน้นไปที่การแสวงหาความสุขและการสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ รวมไปถึงต้นทุนทางศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมไทยที่เป็นตัวตนของไทยถูกละเลยและถูกปฏิเสธจากเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ ทำให้เด็ก

และเยาวชนส่วนหนึ่งได้รับการหล่อหลอมจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมายและศีลธรรมอันดีงาม รวมถึงมีค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ (ฐิติมา สุภักดิ์, 2564) ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นสัญญาณที่ชี้ว่านโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานของกรมการศาสนาอาจยังไม่สอดคล้องกับยุคสมัย ดังนั้น จึงนำมาสู่คำถามการวิจัยที่ว่า นโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานด้านศาสนาของประเทศไทยในปัจจุบันจะสามารถพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้นได้อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่หลากหลาย อีกทั้งยังพบว่าที่ผ่านมาขาดการศึกษาเชิงเปรียบเทียบนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานของกรมการศาสนากับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานด้านศาสนาของประเทศต่าง ๆ ที่มีสภาพสังคม วัฒนธรรม และศาสนาที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้ได้แนวทางใหม่ ๆ ที่สามารถปรับใช้ได้บริบทของประเทศไทย จึงน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่านโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานด้านศาสนาของต่างประเทศที่สามารถปรับใช้ในบริบทของประเทศไทยมีอะไรบ้าง

จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงถือเป็นเรื่องที่ต้องกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานด้านศาสนาของประเทศไทยในการมุ่งสร้างความมั่นคงในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมถึงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความเสมอภาคในสังคม ซึ่งเป็นไปตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยต้องคำนึงถึงการพัฒนาศักยภาพคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข มีคุณธรรม จริยธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รวมทั้งส่งเสริมความเสมอภาคเท่าเทียม ความเอื้ออาทร ส่งเสริมให้ชุมชนนำทุนทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาเสริมสร้างอาชีพและรายได้ โดยต้องวางระบบให้ส่วนราชการบริหารราชการแบบบูรณาการเชิงพื้นที่โดยร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ขับเคลื่อนการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน

ทั้งนี้ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งมีพันธกิจหลักเกี่ยวกับการดำเนินงานส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความรักความหวงแหนเทิดทูนสถาบันหลักของประเทศ ปลุกฝังให้ประชาชนนำหลักธรรมทางศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน สนองงานด้านศาสนพิธีในงานพระราชพิธี พระราชกุศลและรัฐพิธีต่าง ๆ สืบสาน รักษา สืบทอด งานศาสนพิธีและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม รวมทั้งส่งเสริมอุปถัมภ์กิจการด้านศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม อีกทั้งได้พัฒนากลไกและยกระดับการบริหารจัดการด้านศาสนาให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนช่วยส่งเสริม พัฒนา และดูแลคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดแผนยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) เพื่อกำหนดทิศทางในการขับเคลื่อนงานด้านศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อม แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานและนโยบายของกรมการศาสนา
3. เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรมการศาสนา

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

- **รูปแบบการวิจัย** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยคุณภาพเชิงพรรณนา

- **เครื่องมือวิจัย** ประกอบด้วยแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถามปลายเปิดแบบมีโครงสร้าง และแนวคำถามสำหรับการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น

1) การพัฒนาเครื่องมือวิจัย โดยการสร้างเครื่องมือวิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของการวิจัย รวมทั้งศึกษาวิธีสร้างเครื่องมือแต่ละประเภท จากนั้นพิจารณาขอบเขตของเนื้อหาที่ศึกษา วัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อระบุประเด็นที่ต้องการเก็บข้อมูลในแต่ละเครื่องมือ และสร้างข้อคำถามตามประเด็นที่ต้องการข้อมูล

2) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย เครื่องมือการวิจัยผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ด้วยการหาค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหา (content validity)

เพื่อหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและ
วัตถุประสงค์ (index of item - objective congruence:
IOC) โดยเครื่องมือเชิงคุณภาพทุกชุดมีค่า IOC เท่ากับ 1

- **ผู้ให้ข้อมูลหลัก** จำนวนทั้งหมด 155 คน มา
จากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีรายละเอียดดังนี้
ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในภารกิจของกรมการ
ศาสนา รวมถึงมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับกรมการ
ศาสนา รวมทั้งต้องสมัครใจ ยินยอม และมีเวลาที่จะให้ข้อมูล
อย่างเต็มที่

1) ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้แทน
ภาคคณะสงฆ์ ผู้นำองค์กรทางศาสนา ผู้แทนภาคประชา
สังคมที่ทำงานในมิตินศาสนา วัฒนธรรมจังหวัด และผู้บริหาร
กรมการศาสนา จำนวน 22 รูป/คน

1.1) เกณฑ์การคัดเลือก ผู้แทนภาคคณะสงฆ์
ผู้นำองค์กรทางศาสนา ผู้แทนภาคประชาสังคมที่ทำงานใน
มิตินศาสนา วัฒนธรรมจังหวัด ต้องเป็นผู้บริหารระดับสูง มี
ความรู้ความเข้าใจในภารกิจของกรมการศาสนา มี
ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับกรมการศาสนาอย่าง
ต่อเนื่อง รวมทั้งต้องสมัครใจ ยินยอม และมีเวลาที่จะให้
ข้อมูลอย่างเต็มที่ ส่วนผู้บริหารกรมการศาสนา ต้องดำรง
ตำแหน่งระดับผู้อำนวยการกองขึ้นไป มีประสบการณ์ทำงาน
ในกรมการศาสนาไม่น้อยกว่า 10 ปี มีส่วนร่วมในการกำหนด
นโยบาย ยุทธศาสตร์ของกรมการศาสนา รวมทั้งต้องสมัคร
ใจ ยินยอม และมีเวลาที่จะให้ข้อมูลอย่างเต็มที่

1.2) ข้อมูลที่ได้ใช้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อ
พัฒนายุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรม
การศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

2) ผู้ให้ข้อมูลในการประชุมรับฟังความคิดเห็นของ
องค์กร/หน่วยงาน และเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง 4 กลุ่ม ได้แก่
(1) ผู้แทนวัฒนธรรมจังหวัดทั้ง 4 ภาค (2) องค์กรทาง
ศาสนา (3) เครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ หน่วยเผย
แผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา ศูนย์ศึกษาพระพุทธ
ศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรม
ประจำมัสยิด และโครงการพลังบวร: ชุมชนคุณธรรม
ลานธรรม ลานวิถีไทย (4) ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา
จำนวน 55 คน

2.1) เกณฑ์การคัดเลือก เป็นผู้ที่มีบทบาท
สำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านศาสนาขององค์กรหรือใน

พื้นที่ มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับกรมการศาสนา
อย่างต่อเนื่อง มีเครือข่ายกว้างขวางในการทำงานด้าน
ศาสนา มีความรู้ความเข้าใจในภารกิจของกรมการศาสนา
รวมทั้งต้องสมัครใจ ยินยอม และมีเวลาที่จะให้ข้อมูลอย่าง
เต็มที่

2.2) ข้อมูลที่ได้ใช้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3
เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570)
ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

3) ผู้ให้ข้อมูลแบบสอบถามปลายเปิดแบบมี
โครงสร้างเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนานโยบาย ยุทธศาสตร์
กรมการศาสนา และให้ข้อมูลในการประชุมนำเสนอและรับ
ฟังความคิดเห็นร่างแผนยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ.
2566 - 2570) ได้แก่ ผู้บริหารและบุคลากรกรมการศาสนา
จำนวน 78 คน

3.1) เกณฑ์การคัดเลือก ผู้บริหารกรมการ
ศาสนา ต้องดำรงตำแหน่งระดับผู้อำนวยการกองขึ้นไป มี
ประสบการณ์ทำงานในกรมการศาสนาไม่น้อยกว่า 10 ปี มี
ส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ของกรมการ
ศาสนา รวมทั้งต้องสมัครใจ ยินยอม และมีเวลาที่จะให้ข้อมูล
อย่างเต็มที่ ส่วนบุคลากรกรมการศาสนา จะต้องทำงาน
ในกรมการศาสนาไม่น้อยกว่า 1 ปี มีส่วนร่วมในการดำเนิน
โครงการสำคัญของกรมการศาสนาอย่างน้อย 1 โครงการ
รวมทั้งต้องสมัครใจ ยินยอม และมีเวลาที่จะให้ข้อมูลอย่าง
เต็มที่

3.2) ข้อมูลที่ได้ใช้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อ
ศึกษาสภาพแวดล้อม แนวทางการพัฒนานโยบาย และ
ยุทธศาสตร์ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

- **การพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมวิจัย** โครงการวิจัยนี้ได้
รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน Certificate of
Approval No.2022/066.0905 จากคณะกรรมการ
จริยธรรมการวิจัยในคน สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหิดล

- **ขั้นตอนการดำเนินงานและการเก็บรวบรวม
ข้อมูล**

1) ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย
ยุทธศาสตร์ของหน่วยงานทางด้านศาสนาจากในและ
ต่างประเทศ ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบายและ
ยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศ ซึ่งสามารถสร้าง

กรอบแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่ดีสำหรับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและการพัฒนายุทธศาสตร์ในบริบทของไทย

2) ศึกษาสภาพแวดล้อม สถานการณ์ และแนวทางการพัฒนานโยบาย ยุทธศาสตร์กรมการศาสนา พ.ศ. 2566 - 2570 โดยใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสอบถามปลายเปิดแบบมีโครงสร้างในการเก็บข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลสภาพแวดล้อม แนวทางการพัฒนานโยบาย และยุทธศาสตร์ของกรมการศาสนา ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญสำหรับการวิเคราะห์เชิงลึกในขั้นตอนต่อไป

3) วิเคราะห์ข้อมูลสภาพแวดล้อม สถานการณ์ และแนวทางการพัฒนานโยบาย ยุทธศาสตร์กรมการศาสนา พ.ศ. 2566 - 2570 โดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ ตามแนวคิดของ Philipp Mayring ทำให้ได้ผลการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน ความท้าทาย และโอกาสในการพัฒนา ซึ่งให้ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วสำหรับการสังเคราะห์เป็นร่างยุทธศาสตร์

4) สังเคราะห์ร่างยุทธศาสตร์กรมการศาสนา พ.ศ. 2566 - 2570 โดยการระดมสมองจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งนำไปใช้สำหรับการรับฟังความคิดเห็นในขั้นตอนต่อไป

5) ประชุมกลุ่มผู้บริหาร และบุคลากรกรมการศาสนา เพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อร่างยุทธศาสตร์กรมการศาสนา พ.ศ. 2566 - 2570 โดยใช้แนวคำถามสำหรับการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น ทำให้ได้ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และการประเมินร่างยุทธศาสตร์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการปรับปรุงร่างยุทธศาสตร์ให้สมบูรณ์

6) ปรับปรุงแก้ไข และจัดทำยุทธศาสตร์กรมการศาสนา พ.ศ. 2566 - 2570 ให้มีความสมบูรณ์ ทำให้ได้ทิศทางและยุทธศาสตร์กรมการศาสนา พ.ศ. 2566 - 2570 ฉบับสมบูรณ์ สำหรับนำไปใช้และขับเคลื่อนในทางปฏิบัติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ ตามแนวคิดของ Philipp Mayring (Mayring, 2000, p. Art.20)

1) การจัดกระทำข้อมูล สร้างกรอบการวิเคราะห์เบื้องต้น อ่านและวิเคราะห์เนื้อหาอย่างละเอียด ทำการจัดระเบียบข้อมูลโดยถอดเทปการสัมภาษณ์ทันทีและพิมพ์รายละเอียด จากนั้นอ่านบทสัมภาษณ์เพื่อหาข้อความที่เข้าข่าย

กรอบแนวคิดและตอบวัตถุประสงค์การวิจัย กำหนดรหัสข้อความเหล่านั้น โดยข้อความที่มีความหมายเดียวกันจะให้รหัสเหมือนกัน เชื่อมโยงข้อความที่ให้รหัสไว้เข้าด้วยกันเป็นกลุ่ม ๆ ตามความหมายให้เป็นประเด็นเดียวกัน จากนั้นทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อความในแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับคำถามการวิจัย จะทำให้ได้ผลที่สามารถตอบคำถามการวิจัย พัฒนาและปรับปรุงกรอบการวิเคราะห์ตีความและสรุปผล

2) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ทำการตรวจสอบทั้งความเที่ยงตรง (validity) และความเชื่อมั่น (reliability) โดยตรวจสอบจากภายใน โดยพิจารณา ข้อมูล ด้วยการเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้บริหารรวมถึงบุคลากรกรมการศาสนา และวิธีการเก็บข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามปลายเปิดแบบมีโครงสร้าง และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล พิจารณาความละเอียดในการจัดระเบียบข้อมูล ความถูกต้องในการตีความ และความถูกต้องตรงประเด็นในการนำข้อมูลที่ตีความได้มาตอบคำถามการวิจัย อีกทั้งทำการตรวจสอบจากภายนอก โดยรับฟังเสียงสะท้อนจากผู้ให้ข้อมูลที่เข้าร่วมวิจัย (playback method)

โดยมีผลการวิจัยดังนี้

ส่วนที่ 1 องค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศ

นโยบาย ยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศมีความหลากหลาย จึงพิจารณาใช้เฉพาะนโยบาย ยุทธศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับประเทศไทย โดยองค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ยุทธศาสตร์ด้านข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ

หน่วยงานด้านศาสนามุ่งเน้นการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลและเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ศาสนาให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะ (Bernadette, 2023) (เอกสารจากเว็บไซต์) และทำการพัฒนาแอปพลิเคชันมือถือและเว็บไซต์เพื่อให้ข้อมูลทางศาสนาและกิจกรรมต่าง ๆ (World Council of Churches, 2023) (เอกสารจากเว็บไซต์) มีการนำระบบการจัดการข้อมูลมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน (The Church of England, 2021) (เอกสาร

จากเว็บไซต์) อีกทั้งใช้เทคโนโลยีเพื่อเชื่อมโยงองค์กรศาสนาทั่วโลก เช่น การจัดประชุมออนไลน์ (Islamic Relief Worldwide, 2022, p. 10) มีการพัฒนานโยบายและระบบรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์ (United States Conference of Catholic Bishops, 2024) (เอกสารจากเว็บไซต์) และจัดทำแผนการฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้บุคลากรสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (The Methodist Church, 2023) (เอกสารจากเว็บไซต์)

1.2 ยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการป้องกันความรุนแรง

มีการส่งเสริมการศึกษาระหว่างศาสนา (UNESCO, 2016, p.14) และการส่งเสริมการสานเสวนาระหว่างศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้ง (Haynes, 2021, p.328) ทำการส่งเสริมการวิจัยเพื่อป้องกันการก่อการร้าย (Government of the People's Republic of Bangladesh, 2021) (เอกสารจากเว็บไซต์) ทำการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนา เพื่อต่อต้านการใช้ความรุนแรง (United Nations, 2016) (เอกสารจากเว็บไซต์) และจัดการกับสาเหตุของความรุนแรงทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา (USAID, 2020) (เอกสารจากเว็บไซต์) รวมถึงร่วมมือกับสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่เพื่อป้องกันและต่อต้านการยั่วยุที่จะก่อให้เกิดความรุนแรง (United Nations, 2017, p. 15) ตลอดจนออกกฎหมายควบคุมการเผยแพร่เนื้อหาที่ยั่วยุความเกลียดชังทางศาสนาบนอินเทอร์เน็ต เช่น กฎหมาย NetzDG ของเยอรมนี (Tworek & Leerssen, 2019) (เอกสารจากเว็บไซต์) และการพัฒนานโยบายส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างกลุ่มศาสนาต่าง ๆ เช่น นโยบาย “Pancasila” ของอินโดนีเซีย (Hosen, 2005, p.419 - 440) รวมทั้งเสริมสร้างการมีส่วนร่วมกับพันธมิตรระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ (United Nations, 2017, p. 16)

1.3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ และสิทธิสตรี

การส่งเสริมการตีความคัมภีร์และหลักคำสอนทางศาสนาในแง่มุมที่สนับสนุนความเสมอภาคทางเพศ เช่น มีการเคลื่อนไหว “Islamic feminism” ที่ตีความคัมภีร์กุรอานในแง่มุมที่สนับสนุนสิทธิสตรี (Badran, 2009, p.19 - 21) การเพิ่มบทบาทผู้นำหญิงในองค์กรศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรระดับชาติ ระดับภูมิภาค

และระดับโลก (Religions for Peace, 2020) (เอกสารจากเว็บไซต์) การปรับปรุงกฎหมายศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิสตรี เช่น การปฏิรูปกฎหมายครอบครัวในตูนิเซีย (Charrad, 2011, p.417 - 437) การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาทางศาสนาที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ (Marshall & Hayward, 2011) (เอกสารจากเว็บไซต์) การใช้สื่อเผยแพร่การตีความทางศาสนาที่สนับสนุนความเสมอภาคทางเพศ เช่น รายการวิทยุและโทรทัศน์ในอัฟกานิสถาน (Mannell, 2014, p.4 - 12) การช่วยให้สตรีเข้าถึงสถานพยาบาลและได้รับโอกาสในการประกอบอาชีพอิสระผ่านโครงการภารกิจอิสลามและกองทุนชะกาต (Government of the People's Republic of Bangladesh, 2021) (เอกสารจากเว็บไซต์)

1.4 ยุทธศาสตร์การดูแลสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

มีการตีความคำสอนทางศาสนาในมุมมองด้านนิเวศวิทยา เพื่อเน้นย้ำความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น แนวคิด “Eco-theology” ในคริสต์ศาสนา (Deane - Drummond, 2008, 45 - 51) มีการสร้างความร่วมมือของทุกศาสนาในการดูแลสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืน (Religions for Peace, 2020) (เอกสารจากเว็บไซต์) โดยรณรงค์การใช้พลาสติกในวัด โบสถ์ และมัสยิด เช่น โครงการ “Plastic Free Places of Worship” ในอินเดีย (Tomalin, Haustein, & Kidy, 2019, p.102 - 118) และการส่งเสริมการนำหลักคำสอนทางศาสนามาประยุกต์ใช้กับการเกษตรอินทรีย์ เช่น แนวคิด “Islamic farming” ที่เน้นการทำเกษตรแบบยั่งยืนตามหลักศาสนาอิสลาม (Ahmad, n.d.) (เอกสารจากเว็บไซต์) และการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาทางศาสนาที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การสอนเรื่อง “Green Deen” ในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม (Abdul - Martin, 2010, p. 132 - 153)

1.5 ยุทธศาสตร์ส่งเสริมเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา

การส่งเสริมเสรีภาพทางศาสนาผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (United Nations, 1948) (เอกสารจากเว็บไซต์) มีการกำหนดและบังคับใช้กฎหมายที่ปกป้องเสรีภาพทางศาสนาและความเชื่อ เช่น สหรัฐอเมริกามีกฎหมาย International Religious Freedom Act of 1998 (U.S. Department of State, 2022) (เอกสารจากเว็บไซต์) อีกทั้งใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ

มือในการส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับความหลากหลายทางศาสนา เช่น โครงการ Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools ในยุโรป (OSCE, 2007, p.19) รวมทั้งให้ทุนสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านเสรีภาพทางศาสนา เช่น U.S. Commission on International Religious Freedom (USCIRF, 2024, p.1-3) รวมถึงใช้มาตรการทางการทูตหรือเศรษฐกิจเพื่อกดดันประเทศที่ละเมิดเสรีภาพทางศาสนา เช่น การคว่ำบาตรหรือการระงับความช่วยเหลือ (Birdsall, 2012, p.31-37)

1.6 ยุทธศาสตร์ส่งเสริมความร่วมมือหลายศาสนาและพันธมิตรระดับโลก

ร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ เช่น UN และ UNESCO ในโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมและศาสนา (Haynes, 2013, p.11) มุ่งเน้นการพัฒนาและกระชับความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาและผู้มีจิตศรัทธา (USAID, 2020) (เอกสารจากเว็บไซต์) โดยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ เพื่อลดอคติและเพิ่มความเข้าใจระหว่างกัน (Knitter, 2013, p. 98-102) ส่งเสริมให้ผู้นำศาสนามีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Eck, 2001, p. 245-250) ส่งเสริมการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีทางศาสนา จัดและเข้าร่วมการประชุม สัมมนา และเสวนานานาชาติเกี่ยวกับศาสนา (Government of the People's Republic of Bangladesh, 2021) (เอกสารจากเว็บไซต์) ส่งเสริมให้มีช่องทางสำหรับการมีส่วนร่วมทางศาสนา (Policy Monitoring and Research Centre, 2021, p. 12) โดยจัดกิจกรรมอาสาสมัครและโครงการพัฒนาชุมชนที่รวมสมาชิกจากหลายศาสนา เพื่อสร้างความสามัคคีผ่านการทำงานร่วมกัน (Dalton, 2016, p. 68)

1.7 ยุทธศาสตร์สวัสดิการเด็ก

ทำการรณรงค์และสนับสนุนนโยบายที่ปกป้องสิทธิเด็ก (UNICEF, 2012, p.3) มักให้บริการสังคมสงเคราะห์ด้วยการช่วยเหลือเด็กยากจน เด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส (Cnaan, Wineburg, & Boddie, 2002, p. 112-116) อีกทั้งให้ความรู้ศาสนาและศีลธรรม โดยจัดการศึกษาในวัดและมัสยิด (Government of the People's Republic of Bangladesh, 2021) (เอกสารจากเว็บไซต์)

ช่วยพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการศึกษาระดับปฐมวัยให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน (Salman, Tola, & Badrujaman, 2021, p. 637-644) รวมทั้งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อสวัสดิภาพของเด็ก (Mahoney, 2010, p. 805-827) บริหารจัดการศาสนสถานให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน (Putnam & Campbell, 2010, p. 411-415) ใช้หลักคำสอนทางศาสนา เพื่อส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตของเด็ก (Koenig, 2018, p. 321-325) รวมถึงให้คำปรึกษาและการสนับสนุนทางจิตใจแก่เด็กและครอบครัวที่ประสบปัญหา (VanderWeele, 2017, p. 476-481)

1.8 ยุทธศาสตร์ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทำการพัฒนานโยบายเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ด้วยการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ความรักชาติและความสามัคคี ประชาธิปไตย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความยุติธรรมทางสังคม ธรรมาภิบาล การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรอื่น ๆ (Policy Monitoring and Research Centre, 2021, p. 8-12) ดำเนินการสร้างจิตสำนึกทางสังคม กระตุ้นให้ผู้คนตระหนักถึงปัญหาสังคมและมีส่วนร่วมในการแก้ไข (Putnam & Campbell, 2010, p. 520-525) มีการระดมทรัพยากรทั้งทุนและอาสาสมัครเพื่อสนับสนุนโครงการทางสังคม (Cnaan, Wineburg, & Boddie, 2002, p. 154-159) สร้างเครือข่ายในชุมชนเพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาสังคม (Ammerman, 2005, p. 178-182) รวมทั้งทำการวิจัยเพื่อป้องกันการทุจริต (Government of the People's Republic of Bangladesh, 2021) (เอกสารจากเว็บไซต์) อีกทั้งทำการส่งเสริมการจัดบริการด้านสุขภาพและสวัสดิการสังคม ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (Koenig, 2012, p. 278730)

1.9 ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืน

ทำการสร้างเครือข่ายและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอภิปรายอย่างเปิดเผยและให้ความเคารพทุกศาสนาในการพัฒนา เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีจิตศรัทธา ภาคประชาสังคม รัฐบาล หน่วยงานพหุภาคี และสถาบันการศึกษาในการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งเสริมการพัฒนานโยบายและการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพและครอบคลุม ด้วยการร่วมมือกับหุ้นส่วนระหว่างประเทศใน

การดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในปี 2030 (International Partnership on Religion and Sustainable Development, 2021) (เอกสารจากเว็บไซต์) ทำการสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง ตามคำสอนทางศาสนา ที่ให้ความสำคัญกับความพอเพียงและการใช้ชีวิตอย่างสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Daniels, 2010, p. 952-961)

1.10 ยุทธศาสตร์การช่วยเหลือผู้ยากไร้

องค์กรทางศาสนาทำการรณรงค์เชิงนโยบาย ด้วยการผลักดันนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ยากไร้ (Wuthnow, 2009, p. 210-215) โดยเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย (Vidal, 2001, p. 45-50) ด้วยการระดมอาสาสมัครและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือผู้ยากไร้ (Ammerman, 2005, p. 155-160) ระดมทรัพยากรจากทุกศาสนาเพื่อช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาส (Government of the People's Republic of Bangladesh, 2021) (เอกสารจากเว็บไซต์) อีกทั้งมีการแจกจ่ายอาหาร เสื้อผ้า และสิ่งของจำเป็นแก่ผู้ยากไร้ (Cnaan, Wineburg, & Boddie, 2002, p. 130-135) จัดหาที่พักพิงสำหรับผู้ไร้บ้าน (Bowpitt et al., 2014, p. 1251-1267) จัดการศึกษาและฝึกอาชีพเพื่อช่วยให้ผู้ยากไร้สามารถพึ่งพาตนเองได้ (Queen, 2000, p. 210-215) จัดตั้งคลินิกและโรงพยาบาลเพื่อให้บริการทางการแพทย์แก่ผู้ยากไร้ (Koenig, 2012, p. 278730) ให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางจิตใจแก่ผู้ยากไร้ (Pargament, 2007, p. 280-285)

1.11 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการทางศาสนา

ควรกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนของกองทุนในการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและสวัสดิการสังคม (Cnaan & Curtis, 2013, p. 7-33) ต้องพัฒนากลยุทธ์การระดมทุนที่หลากหลายและเหมาะสมกับ

กลุ่มเป้าหมาย (Smith, Cronin, & Duffy, 2016, p. 185-206) ใช้หลักการลงทุนที่สอดคล้องกับค่านิยมทางศาสนาและจริยธรรม (Kreander, McPhail, & Molyneaux, 2004, p. 408-441) และบริหารความเสี่ยงด้วยการกระจายการลงทุนและการใช้จ่ายอย่างเหมาะสม (Thornton & Belski, 2010, p. 2699-2713) ใช้ระบบบัญชีที่โปร่งใสและตรวจสอบได้เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริจาค (Jeavons & Cnaan, 1997, p. S62-S84) จัดทำระบบการประเมินและรายงานผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ (Ebrahim, 2003, p. 813-829) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการกองทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส (Hackler & Saxton, 2007, p. 474-487) ทำการพัฒนาบุคลากรที่บริหารจัดการกองทุนเสมอ (Netting, O'Connor, & Yancey, 2006, p. 261-286) รวมทั้งต้องมีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป (Bielefeld & Cleveland, 2013, p. 442-467)

1.12 ยุทธศาสตร์ทางการทูตสาธารณะ

เปิดโอกาสให้องค์กรศาสนามีส่วนร่วมทางการทูตอย่างเต็มที่ ทั้งการมีส่วนร่วมในองค์กรทางศาสนาระหว่างประเทศ การเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมทางศาสนาระดับนานาชาติ การเดินทางเยือน และการเสวนาทางศาสนา (Wang, L., 2020, p. 371-387) ทำการส่งเสริมการศึกษาและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม โดยการแลกเปลี่ยนนักศึกษาและนักวิชาการด้านศาสนา (Johnston, 2008, p. 33-75) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Timothy & Olsen, 2006, p. 76-91) ใช้การทูตเชิงมนุษยธรรมในการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม (Kovryk-Tokar, 2014, p. 187-192) เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

โดยยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศมีความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ของกรมการศาสนา ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความเชื่อมโยงของยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศกับยุทธศาสตร์ของกรมการศาสนา

ยุทธศาสตร์ด้านศาสนา จากต่างประเทศ	รายละเอียดความเชื่อมโยง กับยุทธศาสตร์กรมการศาสนา	ยุทธศาสตร์ กรมการศาสนา
1.2 ยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการ ป้องกันความรุนแรง	การป้องกันความรุนแรงสอดคล้องกับการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย	1. ส่งเสริม คุณ ธรรม จริยธรรมเพื่อพัฒนา คุณภาพชีวิต
1.7 ยุทธศาสตร์สวัสดิการ เด็ก	การให้ความรู้ศาสนาและศีลธรรมแก่เด็ก ถือเป็นการส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรม	
1.8 ยุทธศาสตร์ในการสร้าง การเปลี่ยนแปลงทาง สังคม	การวิจัยเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความยุติธรรม ทางสังคม สอดคล้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนไทย	
1.9 ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืน	การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมขององค์กรศาสนาและภาค ประชาสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นไปในทิศทาง เดียวกันกับประเทศไทย	
1.5 ยุทธศาสตร์ส่งเสริม เสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา	การส่งเสริมเสรีภาพทางศาสนาและพหุนิยมและการเคารพ สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน เชื่อมโยงกับการคุ้มครองเสรีภาพ ทางศาสนาในประเทศไทยและการสร้างความสามัคคีใน สังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนา	2. อุปถัมภ์ คุ้มครอง กิจการด้านศาสนา และ สาน สัม พัน ธ์ กิจกรรมทางศาสนา เพื่อสังคมสงบสุขที่ ยั่งยืน
1.6 ยุทธศาสตร์ส่งเสริม ความร่วมมือหลาย ศาสนาและพหุนิยม ระดับโลก	การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา ช่วยสร้าง ความสามัคคีและส่งเสริมความร่วมมือของแต่ละศาสนาใน ไทย	
1.10 ยุทธศาสตร์การช่วย เหลือผู้ยากไร้	การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาสในทุกศาสนาเชื่อมโยง กับการสร้างสังคมสงบสุขในประเทศไทย	
1.12 ยุทธศาสตร์ทางการทูต สาธารณะ	สอดคล้องกับแนวทางการสานสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนา เพื่อสังคมสงบสุข	
1.3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริม ความเสมอภาคทางเพศ และสิทธิสตรี	การส่งเสริมสิทธิสตรีและบทบาทของผู้หญิงในองค์กรศาสนา เชื่อมโยงกับการรักษาและต่อยอดวัฒนธรรมทางศาสนาใน ประเทศไทย	3. สืบสาน รักษา ต่อยอด ศาสนพิธี และมรดก ทางวัฒนธรรมด้าน ศาสนา
1.4 ยุทธศาสตร์การดูแลสิ่ง แวดล้อมที่ยั่งยืน	เชื่อมโยงกับการรักษาศาสนพิธี มรดกทางวัฒนธรรมด้าน ศาสนาในไทยที่มักเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม	
1.1 ยุทธศาสตร์ด้านข้อมูล และ เทคโนโลยี สารสนเทศ	สอดคล้องกับแนวทางของประเทศไทยในการบริหารจัดการ กรมการศาสนาให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ	4. พัฒนาการบริหาร จัดการกรมการศาสนา มุ่งสู่ความเป็นเลิศ
1.11 ยุทธศาสตร์การบริหาร จ ั ด ก า ร ก อ ง ทุ น สวัสดิการทางศาสนา	มีส่วนคล้ายคลึงกับการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมกิจการ ฮัจญ์ในประเทศไทย	

ที่มา : ภัทสรดา จิตวารินทร์
เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567

ส่วนที่ 2 สภาพแวดล้อม แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานและนโยบายของกรมการศาสนา

2.1 สภาพแวดล้อมของกรมการศาสนา

ผู้บริหารและบุคลากรกรมการศาสนาทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยใช้ SWOT Analysis ผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สภาพแวดล้อมของกรมการศาสนา

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)
1. มีวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง 2. เป็นองค์กรขนาดเล็กที่มีความคล่องตัวในการทำงาน 3. แม้บุคลากรน้อยแต่มีประสิทธิภาพ ขยัน อุทิศตนให้กับงาน ทำงานเป็นทีมได้ดี 4. การกิจชัดเจนไม่ซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น มีความชำนาญ ศาสนพิธี 5. มีความสัมพันธ์ที่ดีกับองค์กรทางศาสนา 6. โครงการสอดคล้องกับพันธกิจ 7. ผู้บริหารทุกระดับเอาใจใส่และสนับสนุนการปฏิบัติงาน 8. นำเทคโนโลยีมาพัฒนารูปแบบการดำเนินงาน	1. โครงสร้างการแบ่งส่วนราชการ ไม่สอดคล้องกับภารกิจ 2. บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนา 3. กฎหมาย กฎระเบียบคุ้มครองอุปถัมภ์ศาสนาต่าง ๆ ยังไม่เป็นรูปธรรมชัดเจน 4. ขาดการสืบทอดองค์ความรู้เฉพาะด้าน 5. ไม่มีหน่วยงานในส่วนภูมิภาคทำให้ขาดความคล่องตัวในการทำงาน 6. การประชาสัมพันธ์การดำเนินงานยังอยู่ในวงจำกัด 7. ขาดการพัฒนาแนวทางการทำงานแบบใหม่
โอกาส (Opportunity)	อุปสรรค (Threat)
1. รัฐธรรมนูญ ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานด้านศาสนา และวัฒนธรรม 2. รัฐให้ความสำคัญในการอุปถัมภ์ ทำนุบำรุง คุ้มครองกิจการด้านศาสนา 3. มีองค์กรเครือข่ายพร้อมช่วยเหลือกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ 6. ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและนวัตกรรมช่วยอำนวยความสะดวกในการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ 7. ประชาชนเปิดใจจึงให้ความรู้ทางศาสนาได้หลายมิติ	1. เป็นหน่วยงานขนาดเล็กจึงไม่ได้รับความสำคัญ 2. งบประมาณที่ได้รับจำกัดแต่กิจกรรมของกรมการศาสนามีมากขึ้น 3. การนำเสนอข่าวด้านลบของศาสนา ทำให้ประชาชนเกิดความสับสนและเสื่อมศรัทธา 4. ประชาชนสนใจศาสนาน้อยลงและขาดความรู้เกี่ยวกับศาสนา 5. ข้อมูลข่าวสารเท็จ (fake news) เกี่ยวกับหลักศาสนา 6. ความขัดแย้งทางด้านศาสนา 7. การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลทำให้บางโครงการขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการ

ที่มา : ลภัสรดา จิตวารินทร์

เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567

2.2 แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกรมการศาสนา

จากข้อมูลสภาพแวดล้อมการดำเนินงาน ผู้บริหารและบุคลากรได้พิจารณาแนวทางพัฒนาการดำเนินงานดังนี้

- **ด้านบุคลากร (Man)** (1) ทำการปรับการจัดอัตรากำลังใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับภาระงานและเป้าหมายขององค์กร (2) ดำเนินการสรรหาและบรรจุบุคลากรใหม่ที่มีความเชี่ยวชาญในศาสนา (3) จัดอบรมและใช้ระบบพี่เลี้ยงเพื่อพัฒนาความรู้ทั้ง 5 ศาสนาหลักให้บุคลากรกรมการศาสนา และ (4) พัฒนาศักยภาพบุคลากรกรมการศาสนาให้มีทักษะการเขียนงานวิชาการเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เฉพาะด้าน

- **ด้านการเงินหรืองบประมาณ (Money)** ควรบูรณาการกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของกรมการศาสนาเข้าด้วยกัน รวมถึงปรับเปลี่ยนกิจกรรมและบูรณาการการดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อแก้ไขปัญหางบประมาณที่จำกัดและไม่เพียงพอ

- **ด้านวัสดุสิ่งของ (Material)** ไม่พบประเด็นที่ควรปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการดำเนินงานในด้านนี้

- **ด้านการบริหารจัดการ (Management)** (1) ควรมีการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรเพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริง (2) ควรจัดสรรทรัพยากรบุคคลตามความจำเป็นและภารกิจ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร

งาน (3) ควรส่งเสริมการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย รวมทั้งควรนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการดำเนินโครงการและประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของกรมการศาสนา (4) ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือโครงการที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง (5) ควรพิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ด้านศาสนา เพื่อให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้เฉพาะด้าน (6) ควรจัดกิจกรรมที่ครอบคลุมศาสนาอื่นมากขึ้น และ (7) ควรวิจัยและพัฒนาโครงการเพื่อรองรับและสร้างแนวทางอยู่ร่วมกันกับประชากรที่ไม่มีศาสนา

2.3 แนวทางการพัฒนานโยบายของกรมการศาสนา

จากการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้เห็นทิศทางและนโยบายของกรมการศาสนา ดังนี้

1) **ทิศทางการพัฒนากรมการศาสนา** ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม อุปถัมภ์ศาสนา สืบสานรักษาศาสนพิธี สานสัมพันธ์ศาสนา สนองงานพระราชพิธีและพระราชกุศล สนับสนุนวัฒนธรรมศาสนาและสร้างคุณค่าในสังคม ส่งเสริมงานด้านศาสนาโดยมุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชน พัฒนาองค์ความรู้และเผยแพร่งานด้านศาสนา 5 ศาสนาให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย และประชาชนมีความรู้ในทุกมิติของศาสนา

2) **นโยบายการพัฒนากรมการศาสนา** สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

2.1) การพัฒนาบุคลากรและประสิทธิภาพองค์กร โดยจัดทำแผนอัตรากำลังและงบประมาณให้สอดคล้องกับภารกิจของกรมการศาสนา ทำการสื่อสารให้บุคลากรเข้าใจทิศทางขององค์กรอย่างชัดเจน เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร พัฒนาบุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญด้านศาสนา 5 ศาสนา และจัดสรรงบประมาณให้บุคลากรพัฒนาความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่สนใจ ส่งเสริมบุคลากรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขและประสบความสำเร็จร่วมกับองค์กร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรและองค์กรเครือข่ายในกิจกรรมทางศาสนาและการดำเนินงานด้านคุณธรรม

2.2) การบริหารจัดการ ทำการกำหนดเป้าหมายที่จะเป็นหน่วยงานที่ประชาชนให้ความสนใจและรู้จักมากขึ้น รวมถึงเป็นองค์กรต้นแบบการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ กำหนดกลยุทธ์ในการ

บริหารจัดการที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ที่เน้นมุมมองด้านดีของศาสนา บูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหางบประมาณที่มีจำกัดและลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน

2.3) การส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสถาบันและศาสนา โดยส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสถาบัน ดำเนินการสืบสานงานราชพิธีและสืบสานงานด้านศาสนพิธีให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนาต่าง ๆ ที่ถูกต้อง รวมถึงปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ขยายการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาให้ครอบคลุมทั้ง 5 ศาสนา สนับสนุนและพัฒนากิจกรรมทางศาสนาให้หลากหลายมากขึ้น

2.4) การปรับการดำเนินการให้ทันสมัย ด้วยการปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดกิจกรรมทางศาสนาให้เข้ากับยุคสมัยและเทคโนโลยีมากขึ้น ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่ความรู้และจัดกิจกรรมทางศาสนาที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง

2.5) การสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและความร่วมมือทางศาสนา สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา ผ่านกิจกรรมทางศาสนา โดยเปิดโอกาสให้ผู้นำศาสนามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านศาสนา

ส่วนที่ 3 ยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรมการศาสนา

ภาพรวมของแผนยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรมการศาสนา ที่ผ่านการพิจารณาถ้อยแถลงจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีรายละเอียด ดังนี้

วิสัยทัศน์ของกรมการศาสนา มุ่งส่งเสริมคุณธรรมอุปถัมภ์ศาสนา สืบสานรักษาศาสนพิธี เพื่อสังคมสงบสุขที่ยั่งยืน

พันธกิจของกรมการศาสนา

- พันธกิจที่ 1 สนองงานพระราชพิธี พระราชกุศล รัฐพิธี และศาสนพิธี
- พันธกิจที่ 2 ปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
- พันธกิจที่ 3 ส่งเสริมและสานสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนา
- พันธกิจที่ 4 อุปถัมภ์ ทำนุบำรุง คุ้มครองกิจการด้านศาสนา

ค่านิยมของกรมการศาสนา

I AM DRA

I - Intentions ปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่น และตั้งใจ

A - Accountability โปร่งใสตรวจสอบ มีความรับผิดชอบ

M - Moral มีคุณธรรมจริยธรรม

D - Develop พัฒนาตนเองและองค์กรสู่ความเป็นเลิศ

R - Religion เชี่ยวชาญด้านศาสนา

A - Altruism มีความเสียสละ มุ่งผลเพื่อส่วนรวม

ประเด็นยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

ยุทธศาสตร์ที่ 2 อุปถัมภ์ ค้ำครองกิจการด้านศาสนา และสานสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนาเพื่อสังคมสงบสุขที่ยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 สืบสาน รักษา ต่อยอดศาสนพิธีและมรดกทางวัฒนธรรมด้านศาสนา

ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาการบริหารจัดการกรมการศาสนาไปสู่ความเป็นเลิศ

เป้าหมายและตัวชี้วัดรวม

1) เป้าหมาย

1.1) ประชาชนได้รับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม และนำหลักธรรมทางศาสนา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมมาพัฒนาคุณภาพชีวิต

1.2) องค์กรทางศาสนาและองค์กรเครือข่ายได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน และร่วมสานสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนาเพื่อสังคมสงบสุขที่ยั่งยืน

1.3) ศาสนพิธีต่าง ๆ และมรดกทางวัฒนธรรมด้านศาสนาได้รับการสืบสาน รักษา และต่อยอด ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและศาสนพิธีสำคัญ

1.4) กรมการศาสนาได้รับการพัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการสู่การเป็นองค์กรที่เป็นเลิศและได้รับการยกย่องเชิดชู

2) ค่าเป้าหมาย

2.1) ประชาชนร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของกรมการศาสนาและองค์การทางศาสนาเพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ต่อปี จากข้อมูลปีฐาน ปี พ.ศ. 2566 เป็นค่าตั้งต้น (Baseline)

2.2) องค์กรทางศาสนาและองค์กรเครือข่ายได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน เพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ต่อปี จากข้อมูลปีฐาน ปี พ.ศ. 2566 เป็นค่าตั้งต้น (Baseline)

2.3) ประชาชนร่วมกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและศาสนพิธีสำคัญของกรมการศาสนาและองค์กรเครือข่ายด้านศาสนา เพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ต่อปี จากข้อมูลปีฐาน ปี พ.ศ. 2566 เป็นค่าตั้งต้น (Baseline)

2.4) บุคลากรของกรมการศาสนาได้รับการพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะไม่น้อยกว่าร้อยละ 90

3) ตัวชี้วัด

3.1) จำนวนประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ของกรมการศาสนาและองค์การทางศาสนา

3.2) จำนวนองค์กรทางศาสนาและองค์กรเครือข่ายได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน

3.3) จำนวนประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและศาสนพิธีสำคัญของกรมการศาสนาและองค์การทางศาสนา

3.4) จำนวนบุคลากรของกรมการศาสนาได้รับการพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะ

3.5) ผลลัพธ์ของการบรรลุความสำเร็จตามตัววัดและตัวชี้วัดในโครงการ/กิจกรรมภายใต้แผนปฏิบัติการไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

สรุปและอภิปรายผล

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านศาสนาจากต่างประเทศ แบ่งเป็น 12 ประเด็น ได้แก่ (1) ยุทธศาสตร์ด้านข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการสื่อสารดิจิทัล (Digital Communication) ที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้สื่อออนไลน์ช่วยให้การเผยแพร่ความรู้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ (Jenkins, Ford, & Green, 2013, 96 - 100) (2) ยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการป้องกันความรุนแรง สอดคล้องกับแนวคิดการ

สร้างสันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) ที่เสนอโดย Galtung (1969, p.167-191) ที่ชี้ว่าการลดความรุนแรงในสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการสื่อสารและความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ (3) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศและสิทธิสตรี สอดคล้องกับแนวคิด intersectionality ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ของศาสนาในการสร้างความเท่าเทียมทางเพศและความยุติธรรมทางสังคมด้วยการสนับสนุนสิทธิสตรี (Crenshaw, 1989, 139-167) (4) ยุทธศาสตร์การดูแลสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิด Eco-theology ซึ่งผสมผสานหลักธรรมทางศาสนากับการดูแลสิ่งแวดล้อม (Deane - Drummond, 2008, p. 45-51) (5) ยุทธศาสตร์ส่งเสริมเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา ซึ่งสะท้อนแนวคิดเสรีภาพแห่งมโนธรรม (Freedom of Conscience) ที่มุ่งปกป้องสิทธิของบุคคลในการนับถือและปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนเอง (Maclure & Taylor, 2011, p.18-22) (6) ยุทธศาสตร์ส่งเสริมความร่วมมือหลายศาสนาและพันธมิตรระดับโลก สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication Theory) ที่ชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจและการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรมสามารถลดความขัดแย้งและเพิ่มความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้ (Gudykunst, 2005, p. 251-255) (7) ยุทธศาสตร์สวัสดิการเด็ก เป็นไปตามทฤษฎีสวัสดิการทางศาสนา (Religious Welfare Theory) ที่ศาสนาช่วยจัดสวัสดิการสังคม โดยเฉพาะการดูแลและให้ความช่วยเหลือเด็กในชุมชนที่ด้อยโอกาส (Davie, 2000, p. 73-78) (8) ยุทธศาสตร์ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Theory of Social Change) ที่ชี้ว่าศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม (Parsons, 1964, p. 339-357) (9) ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิด Eco-theology ซึ่งให้ความสำคัญกับการร่วมมือกันระหว่างศาสนาและชุมชนโดยใช้ศีลธรรมในการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ และ สังคม ที่ เคารพ ต่อ สิ่ง แวด ล้อม (Deane - Drummond, 2008, p. 45-51) (10) ยุทธศาสตร์การช่วยเหลือผู้ยากไร้ สอดคล้องกับทฤษฎีการช่วยเหลือทางสังคม (Social Support Theory) ที่มุ่งเน้นให้การช่วยเหลือทางสังคมแก่บุคคลในช่วงเวลาที่ยากลำบากเพื่อพัฒนา

คุณภาพชีวิต (Cohen & Wills, 1985, p. 310-357) (11) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการทางศาสนา สอดคล้องกับทฤษฎีสวัสดิการทางศาสนา (Religious Welfare Theory) ซึ่งระบุว่าการจัดการกองทุนทางศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นธรรมและสวัสดิการแก่สังคม (Davie, 2000, p.73-78) และ (12) ยุทธศาสตร์ทางการทูตสาธารณะ สอดคล้องกับแนวคิดการทูตเชิงมนุษยธรรม (Humanitarian Diplomacy) ที่มุ่งเน้นการสร้าง ความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างวัฒนธรรม (Miner & Smith, 2007, p.27-31)

2. สภาพแวดล้อม แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานและนโยบายของกรมการศาสนา ดังรายละเอียด

2.1 สภาพแวดล้อมจุดแข็ง ความชัดเจนของภารกิจ การทำงานที่คล่องตัว ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการสนับสนุนจากผู้บริหาร และการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการดำเนินงาน จุดอ่อน โครงสร้างองค์กรไม่สอดคล้องกับภารกิจ บุคลากรขาดความรู้ด้านศาสนาหลัก และการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานยังไม่เพียงพอ โอกาส การส่งเสริมการดำเนินงานด้านศาสนาและวัฒนธรรมของภาครัฐ การเติบโตของเครือข่ายความร่วมมือ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเอื้อต่อการสื่อสารด้านศาสนาในวงกว้าง อุปสรรค การขาดการสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอจากภาครัฐ การนำเสนอข่าวด้านลบของศาสนา รวมถึงความสนใจศาสนาที่ลดลงในสังคม โดยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของกรมการศาสนาเป็นไปตามแนวคิดการวิเคราะห์ SWOT ของ Albert Humphrey ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผนยุทธศาสตร์ขององค์กร (Helms & Nixon, 2010, p. 215-251) ช่วยให้กรมการศาสนาเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันและวางแผนอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกรมการศาสนา ด้านบุคลากร ทำการจัดอัตรากำลังใหม่สรรหาและบรรจุบุคลากรใหม่ที่มีความเชี่ยวชาญในศาสนา รวมถึงจัดอบรมและใช้ระบบพี่เลี้ยงเพื่อพัฒนาความรู้บุคลากร ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management Theory) ที่เสนอให้พัฒนาความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญของบุคลากรให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร (Armstrong, 2016, p. 227-235) ด้านการเงินหรืองบประมาณ ควรบูรณาการ

กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ทั้งภายในกรมการศาสนาและร่วมกับหน่วยงานอื่น สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารเชิงบูรณาการ (Integrated Management Theory) ที่สนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพ (Gulick, 1937, p. 1 - 46) ด้านการบริหารจัดการ ทำการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรและจัดสรรทรัพยากรบุคคลใหม่ สอดคล้องกับทฤษฎีองค์การ (Organization Theory) ที่ระบุว่าควรออกแบบโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและยุทธศาสตร์ขององค์กร (Mintzberg, 1979, p. 449) ควรนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการประชาสัมพันธ์ รวมถึงจัดกิจกรรมที่ครอบคลุมทุกศาสนามากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารองค์กร (Organizational Communication) ที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการใช้สื่อที่หลากหลาย (Grunig & Hunt, 1984, p. 21 - 28) รวมทั้งการตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้เฉพาะด้านทางศาสนา ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่เน้นการสร้าง แบ่งปัน และใช้ความรู้ในองค์กร (Nonaka & Takeuchi, 1995, p. 8 - 9) ส่วนการเปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เป็นไปตามทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนในภาครัฐ (Public Participation Theory) ที่ระบุว่าการทำงานร่วมกับประชาชนช่วยเพิ่มความโปร่งใส ความไว้วางใจ และความสำเร็จในกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ (Arnstein, 1969, p. 216 - 224) สำหรับการศึกษาแนวทางการอยู่ร่วมกันกับคนที่ไม่นับถือศาสนา ถือว่าเป็นการปรับการดำเนินการให้ทันสมัยสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management) ของ Kotter (1996, p. 37 - 39)

2.3 แนวทางการพัฒนานโยบายกรมการศาสนา โดยทิศทางการพัฒนากกรมการศาสนา ประกอบด้วย การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม อุปลัมภศาสนา สืบสานรักษาศาสนพิธี สานสัมพันธ์ศาสนา สนองงานพระราชพิธีและพระราชกุศล สนับสนุนวัฒนธรรมศาสนาและสร้างคุณค่าในสังคม ส่งเสริมงานด้านศาสนาโดยมุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชน พัฒนาองค์ความรู้และเผยแพร่งานด้านศาสนา 5 ศาสนาให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย และประชาชนมีความรู้ในทุกมิติของศาสนา ส่วนนโยบายการพัฒนากกรมการศาสนา

มีทั้งการพัฒนาบุคลากรและประสิทธิภาพองค์กร การบริหารจัดการ การส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสถาบันและศาสนา การปรับการดำเนินการให้ทันสมัย การสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและความร่วมมือทางศาสนา โดยแนวทางการพัฒนานโยบายของกรมการศาสนาสะท้อนถึงการใช้นแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์ตามทฤษฎีของ Porter (1996, p. 61 - 78) โดยเฉพาะในการกำหนดทิศทางและนโยบายการพัฒนาองค์กร การบูรณาการกิจกรรมและโครงการ และการสร้างความแตกต่างในการดำเนินงาน

3. ยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570)

ของกรมการศาสนา มีรายละเอียดดังภาพที่ 1

แผนยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรมการศาสนาถือว่ามีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และเป็นไปตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) ประเด็นที่ 10 การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายให้คนไทยมีคุณธรรม จริยธรรม มีค่านิยมที่ดีงาม มีความรักและภูมิใจในความเป็นไทยมากขึ้น รวมถึงสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ในหมวดหมายที่ 12 ซึ่งมุ่งเน้นพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่สู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม อีกทั้งมีความสอดคล้องกับการกิจและสภาพแวดล้อมของกรมการศาสนาครบถ้วนรอบด้าน

ข้อเสนอแนะ

- ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

สำหรับผู้บริหารกรมการศาสนา ควรปรับปรุงโครงสร้างองค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจและตอบสนองต่อสถานการณ์ปัจจุบัน และพัฒนาองค์ความรู้ด้านศาสนาให้แก่บุคลากร ควรส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรทางศาสนาและภาคประชาสังคม เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางศาสนาและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างศาสนา ควรบูรณาการโครงการและกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานอื่น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณและลดการทำงานที่ซ้ำซ้อน

สำหรับบุคลากรกรมการศาสนา ควรพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนา เพื่อให้เข้าถึงประชาชนได้มากขึ้นและทันสมัยขึ้น

แผนระดับที่ ๑	ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี	ด้านการพัฒนาและเสริมสร้าง ทรัพยากรมนุษย์	ด้านความมั่นคง	ด้านการสร้างโอกาสและ ความเสมอภาคทางสังคม	ด้านการปรับสมดุลและพัฒนา ระบบการบริหารจัดการภาครัฐ
แผนระดับที่ ๒	แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ	การปรับเปลี่ยนค่านิยม และวัฒนธรรม	ความมั่นคง	พลังทางสังคม	การบริหารประชาชนและประสิทธิภาพภาครัฐ
แผนระดับที่ ๒	แผนการปฏิรูปประเทศ	ด้านวัฒนธรรม กีฬา แรงงาน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์			
แผนระดับที่ ๒	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓	หมวดหมู่ที่ ๑๒ ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต			
แผนระดับที่ ๓	แผนปฏิบัติการด้านการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ระยะที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐)	การส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมคุณธรรม/ การทำความดีที่หมายรวมถึงกับบริบทของสังคมไทย	การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างขีดความสามารถของ กลไกเพื่อการขับเคลื่อนและส่งเสริมคุณธรรม	การส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาศักยภาพคนและ องค์กรเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนการส่งเสริมคุณธรรม	
แผนระดับที่ ๓	แผนปฏิบัติการด้านการอุปถัมภ์คุ้มครอง ศาสนาต่างๆ (พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐)	การส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่ลัทธิธรรม ศาสนาที่ถูกต้อง	การเสริมสร้างความสามัคคีและส่งเสริมให้ศาสนิกชน นำหลักธรรมคำสอนไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต	การอุปถัมภ์คุ้มครองศาสนา สร้างความเข้าใจอันดีและ การรับรู้ที่ถูกต้อง	
ความสอดคล้องกับเป้าหมายการ พัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)	เป้าหมายที่ ๔ การศึกษาที่มีคุณภาพ	เป้าหมายที่ ๕ ความเท่าเทียมทางเพศ	เป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำ	เป้าหมายที่ ๑๑ เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน	เป้าหมายที่ ๑๓ ความร่วมมือเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน
แผนยุทธศาสตร์ระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐) ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม					
วิสัยทัศน์	มุ่งส่งเสริมคุณธรรม อุบัติธรรม ศาสนา สืบสานรักษาศาสนาไทย เพื่อสังคมสงบสุขที่ยั่งยืน				
ประเด็น ยุทธศาสตร์	ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต	อุปถัมภ์ คุ้มครองกิจการด้านศาสนา และสานสัมพันธ์ กิจกรรมทางศาสนาเพื่อสังคมสงบสุขที่ยั่งยืน	สืบสาน รักษา ต่อยอดศาสนพิธี และ มรดกทางวัฒนธรรมด้านศาสนา	พัฒนาการบริหารจัดการกรมการศาสนา มุ่งสู่ความเป็นเลิศ	
เป้าหมาย รวม	ประชาชนได้รับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม และ นำหลักธรรมทางศาสนา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง และวิถีวัฒนธรรมมาพัฒนาคุณภาพชีวิต	องค์กรทางศาสนาและองค์กรเครือข่ายได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงาน และร่วมสานสัมพันธ์ กิจกรรมทางศาสนาเพื่อสังคมสงบสุขที่ยั่งยืน	ศาสนพิธีต่างๆ และมรดกทางวัฒนธรรมด้านศาสนาได้รับ การสืบสาน รักษา และต่อยอด ประชาชนเข้าร่วม กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและศาสนพิธีสำคัญ	กรมการศาสนาได้รับการพัฒนาระบบและกลไกการ บริหารจัดการการสื่อสารเป็นองค์การที่เป็นเลิศ และได้รับการยกย่องเชิดชู	
ตัวชี้วัดรวม	ประชาชนร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมกิจกรรมทางศาสนาและศาสนพิธีสำคัญ ของ กรมการศาสนาและองค์กรเครือข่ายด้านศาสนา เพิ่มขึ้น ร้อยละ ๕ ต่อปี จากข้อมูลปีฐาน ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ เป็นค่า ตั้งต้น (Baseline)	องค์กรทางศาสนาและองค์กรเครือข่ายได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงาน เพิ่มขึ้นร้อยละ ๕ ต่อปี จาก ข้อมูลปีฐาน ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ เป็นค่าตั้งต้น (Baseline)	ประชาชนร่วมกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและศาสนพิธี สำคัญของกรมการศาสนาและองค์กรเครือข่ายด้านศาสนา เพิ่มขึ้นร้อยละ ๕ ต่อปี จากข้อมูลปีฐาน ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ เป็นค่าตั้งต้น (Baseline)	บุคลากรของกรมการศาสนาได้รับการพัฒนาศักยภาพ และสมรรถนะไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔๐	

ภาพที่ 1 ความเชื่อมโยงของแผนยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรมการศาสนากับแผนระดับที่ 1 - 3

ที่มา : ภาพโดยคณะผู้วิจัย

เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2565

สำหรับองค์การทางศาสนาและภาคประชาสังคม
ควรจัดกิจกรรมทางศาสนาที่ครอบคลุมหลากหลายและเปิด
โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในการส่งเสริม
คุณธรรมจริยธรรม

- ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการดำเนินงานด้าน

ศาสนาระหว่างประเทศ เพื่อหาแนวทางใหม่ในการพัฒนา
นโยบายด้านศาสนาที่ทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพสังคม
ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับ
การใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลในการเผยแผ่ศาสนา โดย
เฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงกลุ่มเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่

เอกสารอ้างอิง

- จิตติมา สุภักดิ์. (2564). การส่งเสริมคุณธรรมและค่านิยมหลักของไทยด้วยมิติทางศาสนาและทุนทางวัฒนธรรมภายใต้
ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี. สืบค้นจาก <https://www.dra.go.th/files/knowledge/5df8389743a15.pdf>
- Abdul-Martin, I. (2010). *Green Deen: What Islam teaches about protecting the planet*. Berrett-Koehler
Publishers.
- Ahmad, H. (n.d.). *Islamic farming: A toolkit for conservation agriculture*. Retrieved from [https://www.](https://www.faithinwater.org/uploads/4/4/3/0/44307383/islamic-farming-toolkit.pdf)
[faithinwater.org/uploads/4/4/3/0/44307383/islamic-farming-toolkit.pdf](https://www.faithinwater.org/uploads/4/4/3/0/44307383/islamic-farming-toolkit.pdf)
- Ammerman, N. T. (2005). *Pillars of faith: American congregations and their partners*. University of
California Press.
- Armstrong, M. (2016). *Armstrong's Handbook of Strategic Human Resource Management*. Kogan Page.
- Arnstein, S. R. (1969, July-August). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of
Planners*, 35 (4), 216-224.

- Badran, M. (2009). *Feminism in Islam: Secular and religious convergences*. Oneworld Publications.
- Bernadette M. (2023, 27 February). Digital Synod brings Catholic Church “closer to digital natives”. *Vatican News*. Retrieved from <https://www.vaticannews.va/en/church/news/2023-02/digital-synod-synodality-asia-continental-assembly-jeffrey-segov.html>
- Bielefeld, W., & Cleveland, W. S. (2013, July-September). Defining faith-based organizations and understanding them through research. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 42 (3), 442-467.
- Birdsall, J. (2012, July-September). Economic sanctions and international religious freedom. *The Review of Faith & International Affairs*, 10 (3), 31-37.
- Bowpitt, G., Dwyer, P., Sundin, E., & Weinstein, M. (2014, July). Places of sanctuary for ‘the undeserving’? Homeless people’s day centres and the problem of conditionality. *British Journal of Social Work*, 44 (5), 1251-1267.
- Charrad, M. M. (2011, August). Gender in the Middle East: Islam, state, agency. *Annual Review of Sociology*, 37, 417-437.
- Cnaan, R. A., Wineburg, R. J., & Boddie, S. C. (2002). *The newer deal: social work and religion in partnership*. Columbia University Press.
- Cnaan, R. A., & Curtis, D. W. (2013, January-March). Religious congregations as voluntary associations: An overview. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 42 (1), 7-33.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985, February). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98 (2), 310-357.
- Crenshaw, K. (1989, December). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989 (1), 139-167.
- Dalton, J.C. (2016). [Review of the Book *Sacred Ground: Pluralism, Prejudice and the Promise of America*, by B. E. Patel]. *Journal of Student Affairs in Africa*, 4 (2), 67-69.
- Daniels, P. L. (2010, May). Climate change, economics and Buddhism-Part I: An integrated environmental analysis framework. *Ecological Economics*, 69 (5), 952-961.
- Davie, G. (2000). *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*. Oxford University Press.
- Deane-Drummond, C. (2008). *Eco-theology*. Darton, Longman & Todd.
- Ebrahim, A. (2003, May). Accountability in practice: Mechanisms for NGOs. *World Development*, 31 (5), 813-829.
- Eck, D. L. (2001). *A new religious America: How a “Christian country” has become the world’s most religiously diverse nation*. HarperOne.
- Galtung, J. (1969, May-June). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6 (3), 167-191.
- Government of the People’s Republic of Bangladesh. (2021). *Chapter-32 Ministry of Religious Affairs*. Retrieved from https://mof.portal.gov.bd/sites/default/files/files/mof.portal.gov.bd/page/3ef1111d_f0d6_41ea_aca9_6afb61228825/G-3_13_35_Religious%20%20affairs_English.pdf

- Grunig, J. E., & Hunt, T. (1984). *Managing public relations*. Holt, Rinehart and Winston.
- Gudykunst, W. B. (2005). *Theorizing about intercultural communication*. Sage Publications.
- Gulick, L. (1937). Notes on the theory of organization. In L. Gulick & L. Urwick (Eds.), *Papers on the Science of Administration* (pp. 1-46). Institute of Public Administration.
- Hackler, D., & Saxton, G. D. (2007, May-June). The strategic use of information technology by nonprofit organizations: Increasing capacity and untapped potential. *Public Administration Review*, 67 (3), 474-487.
- Haynes, J. (2013). *Faith-based organizations at the United Nations*. Palgrave Macmillan.
- Haynes, J. (2021, May). Religion and international relations: What do we know and how do we know it?. *Religions*, 12 (5), 328.
- Helms, M. M., & Nixon, J. (2010, August). Exploring SWOT analysis-where are we now? A review of academic research from the last decade. *Journal of Strategy and Management*, 3 (3), 215-251.
- Hosen, N. (2005, October). Religion and the Indonesian Constitution: A recent debate. *Journal of Southeast Asian Studies*, 36 (3), 419-440.
- International Partnership on Religion and Sustainable Development. (2021, 10 November). *Becoming More Together PaRD's Strategic Plan 2022-2026*. Retrieved from https://www.partner-religion-development.org/fileadmin/Dateien/GAM_SA/PaRD_strategic_plan_2022-2026__1_.pdf
- Islamic Relief Worldwide. (2022). *Islamic Relief Global Strategy Framework 2023-2033*. Islamic Relief Worldwide
- Jeavons, T. H., & Cnaan, R. A. (1997, December). The formation, transitions, and evolution of small religious organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 26 (4_suppl), S62-S84.
- Jenkins, H., Ford, S., & Green, J. (2013). *Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture*. New York, NYU Press.
- Jenkins, W. (2008). *Ecologies of grace: Environmental ethics and Christian theology*. Oxford University Press.
- Johnston, D. (2008). *Faith-based diplomacy: Trumping realpolitik*. Oxford University Press.
- Knitter, P. F. (2013). *Introducing theologies of religions*. Orbis Books.
- Koenig, H. G. (2012). Religion, spirituality, and health: The research and clinical implications. *ISRN Psychiatry*, 2012, 278730. <https://doi:10.5402/2012/278730>
- Koenig, H. G. (2018). *Religion and mental health: Research and clinical applications*. Academic Press.
- Kotter, J. P. (1996). *Leading change*. Harvard Business Review Press.
- Kovryk-Tokar, L. (2014). [Review of the Book *Sacred Aid: Faith and Humanitarianism*, by M. Barnett & J. G. Stein (Eds.)]. *Eastern Journal of European Studies*, 5 (2), 187-192.
- Kreander, N., McPhail, K., & Molyneaux, D. (2004, July). God's fund managers: A critical study of stock market investment practices of the Church of England and UK Methodists. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 17 (3), 408-441.
- Maclure, J., & Taylor, C. (2011). *Secularism and freedom of conscience*. Harvard University Press.
- Mahoney, A. (2010, September-August). Religion in families, 1999-2009: A relational spirituality framework. *Journal of Marriage and Family*, 72 (4), 805-827.

- Mannell, J. (2014, November). Adopting, manipulating, transforming: Tactics used by gender practitioners in South African NGOs to translate international gender policies into local practice. *Health & Place*, 30, 4- 12.
- Marshall, K., & Hayward, S. (2011, 16 May). *Women in religious peacebuilding*. United States Institute of Peace. Retrieved from <https://www.usip.org/publications/2011/05/women-religious-peacebuilding>
- Mayring, P. (2000, June). Qualitative content analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1 (2), Art.20. <https://doi.org/10.17169/fqs-1.2.1089>
- Miner, L., & Smith, H. (2007). *Humanitarian diplomacy: Practitioners and their craft*. United Nations University Press.
- Mintzberg, H. (1979). *The structuring of organizations*. Prentice Hall.
- Netting, F. E., O'Connor, M. K., & Yancey, G. (2006, October). Belief systems in faith-based human service programs. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 25 (3-4), 261-286.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. Oxford University Press.
- OSCE. (2007). *Toledo guiding principles on teaching about religions and beliefs in public schools*. Organization for Security and Co-operation in Europe.
- Parsons, T. (1964, June). Evolutionary universals in society. *American Sociological Review*, 29 (3), 339-357.
- Pargament, K. I. (2007). *Spiritually integrated psychotherapy: Understanding and addressing the sacred*. Guilford Press.
- Policy Monitoring and Research Centre. (2021). *Analysis of the National Guidance and Religious Affairs Policy*. Policy Monitoring and Research Centre
- Porter, M. E. (1996, November-December). What is strategy?. *Harvard Business Review*, 74 (6), 61-78.
- Putnam, R. D., & Campbell, D. E. (2010). *American grace: How religion divides and unites us*. Simon and Schuster.
- Queen, C. S. (Ed.). (2000). *Engaged Buddhism in the West*. Wisdom Publications.
- Religions for Peace. (2020, 6 March). *Strategic Plan 2020-2025*. Retrieved from <https://www.rfp.org/wp-content/uploads/2020/12/STRATEGIC-PLAN-FINAL.pdf>
- Salman, I., Tola, B. and Badrujaman, A. (2021). The Perspectif of Quality Improvement of Raudhatul Athfal on Mora's Strategic Plan. *Review of International Geographical Education*. 11 (10) : 637-644.
- Smith, S. R., Cronin, B., & Duffy, S. (2016). Faith-based organizations and the public sphere: The case of welfare. In D. King (Ed.), *Faith-based organizations and social welfare* (p.185-206). PalgraveMacmillan.
- The Church of England. (2021). *Digital trends churches should take notice of in 2021*. Retrieved from <https://www.churchofengland.org/resources/digital-labs/blogs/digital-trends-churches-should-take-notice-2021>
- The Methodist Church. (2023). *Digital Church*. Retrieved from <https://www.methodist.org.uk/for-churches/digital-church/>

- Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (Eds.). (2006). *Tourism, religion and spiritual journeys*. Routledge.
- Thornton, J. P., & Belski, W. H. (2010, May). Financial reporting quality and price competition among nonprofit firms. *Applied Economics*, 42 (21), 2699-2713.
- Tomalin, E., Haustein, J., & Kidy, S. (2019, May). Religion and the sustainable development goals. *The Review of Faith & International Affairs*, 17 (2), 102-118.
- Tworek, H., & Leerssen, P. (2019, 15 April). *An analysis of Germany's NetzDG law*. Transatlantic High Level Working Group on Content Moderation Online and Freedom of Expression. Retrieved from https://pure.uva.nl/ws/files/40293503/NetzDG_Tworek_Leerssen_April_2019.pdf
- UNESCO. (2016). *A teacher's guide on the prevention of violent extremism*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- UNICEF. (2012). *Partnering with religious communities for children*. UNICEF.
- United Nations. (1948, 10 December). *Universal declaration of human rights*. UN General Assembly. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- United Nations. (2016, 15 January). *Plan of action to prevent violent extremism*. United Nations General Assembly. Retrieved from <https://www.un.org/counterterrorism/plan-of-action-to-prevent-violent-extremism>
- United nations. (2017). *Plan of Action for Religious Leaders and Actors to Prevent Incitement to Violence That Could Lead to Atrocity Crimes*. United nations.
- United States Conference of Catholic Bishops. (2024). *Privacy Policy*. Retrieved from <https://www.usccb.org/about/privacy-policy>
- U.S. Department of State. (2022, 2 June). *International Religious Freedom Act of 1998*. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. Retrieved from <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/>
- USAID. (2020). *U.S. Strategy on Religious Leader and Faith Community Engagement*. Retrieved from <https://www.usaid.gov/faith-and-opportunity-initiatives/us-strategy>
- USCIRF. (2024). *2024 Annual Report of the U.S. Commission on International Religious Freedom*. U.S. Commission on International Religious Freedom.
- VanderWeele, T. J. (2017, October). Religious communities and human flourishing. *Current Directions in Psychological Science*, 26 (5), 476-481.
- Vidal, A. C. (2001). *Faith-based organizations in community development*. U.S. Department of Housing and Urban Development.
- Wang, L. (2020). "Religion in China's Public Diplomacy: Transition and Institutionalization". *China Quarterly of International Strategic Studies*. 6 (4) : 371-387.
- World Council of Churches. (2023). *WCC Strategic Plan 2023-2030 revised*. Retrieved from <https://www.oikoumene.org/sites/default/files/2023-06/PRO%2003%20rev%20WCC%20Strategic%20Plan%202023-2030.pdf>
- Wuthnow, R. (2009). *Saving America?: Faith-based services and the future of civil society*. Princeton University Press.